

ÇİN'İN ORTADOĞU POLİTİKASINDA IRAK'IN STRATEJİK ÖNEMİ

Sercan Çalışkan

Araştırma Asistanı, ORSAM

“

Günümüzde Çin, Irak'ın en büyük ticaret ortaklarından biridir. Öte yandan Irak ise Çin'in Suudi Arabistan'dan sonra Ortadoğu'daki en büyük petrol tedarikçisi konumundadır. Öyle ki 2018'de Irak'tan Çin'e toplamda 22 milyar dolarlık petrol ihracatı gerçekleştirilmiştir.

”

2017 yılında terör örgütü IŞİD'in Irak'ta alan hakimiyetini yitirerek gücünü büyük oranda kaybetmesi, dış politikasında daha aktif olmak isteyen Irak'a önemli fırsat sunmuştur. IŞİD ile mücadele sonrası özellikle ekonomik ve sosyal anlamda yeniden kalkınmaya ihtiyaç duyan Irak, dış politikasını da bu kapsamda şekillendirmeye gayret göstermiştir. Son yıllarda 'yeniden yapılanma' denilince sağladığı kredi ve yatırımlarla akla gelen ilk ülke Çin, Irak'ın hedeflediği çözümlere ulaşabilmek için kapısını çaldığı başlıca ülkelerden biri olmuştur.

Son dönemde özellikle Ortadoğu ve Afrika eksenli uluslararası ilişkilere konu olan gelişmeler incelendiğinde, Çin ile ülkesini kalındırmak amacıyla masaya oturan tek ülkenin Irak olmadığı net bir şekilde görülmektedir. Bugün Afrika'nın pek çok ülkesinde olduğu gibi Ortadoğu'da İsrail ve Suriye'nin de son dönemde Çin ile ilişkileri önemli oranda ivme kazanmıştır. Öyle ki İsrail'in Hayfa Limanı'nın işletmesi konusunda Çinli şirketle

anlaşması ABD tarafından tepkiye neden olurken, diğer yandan Suriye rejiminin Dışişleri Bakanı da Çin'i ziyaret ederek Pekin'den Çin'e ilişkin olumlu mesajlar vermiş ve Suriye'nin yeniden inşasında Çin yatırımlarına kapılarının açık olduğunu bildirmiştir.

Bölgenin iki kritik ülkesi olan İsrail ve Suriye'nin yanı sıra Irak'ın Çin ile ilişkileri çok daha kapsamlı bir biçimde gelişmiş durumdadır. Bu ilişki her ne kadar gölgede kalmış olsa da Irak'ta on yıllarca süren savaşa, terör saldırılarına ve uluslararası yaptırımlara rağmen Çin, Irak ile olan ticari bağı koparmamaya gayret gösteren ve bunu büyük ölçüde başaran bir devlet olmuştur. Günümüzde Çin, Irak'ın en büyük ticaret ortaklarından biridir. Öte yandan Irak ise Çin'in Suudi Arabistan'dan sonra Ortadoğu'daki en büyük petrol tedarikçisi konumundadır. Öyle ki 2018'de Irak'tan Çin'e toplamda 22 milyar dolarlık petrol ihracatı gerçekleştirilmiştir.

Çin Irak İlişkilerinin Son On Yılı

Çin, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) 2003'de Irak'ı işgalinden sonraki süreçte özellikle Irak'taki enerji varlığından kendi lehine faydalanmaya çalışarak, Irak ile enerji işbirliğini geliştirmeye yönelik önemli adımlar atmıştır. Bu adımların en başında, 2007 yılından itibaren Irak'ta varlık göstermeye başlayan Çinli enerji şirketlerinin faaliyetleri olmuştur. CNPC, Sinopec, CNOOC, Sinochem, Norinco gibi enerji şirketleri ile Çin, özellikle el-Ahdab, ar-Rumaylah, el-Halfaya ve Misa petrol sahala-

rında petrol çıkarma faaliyetlerine başlamışlardır. Çin'in enerji ihtiyacında Irak üzerinden sağladığı petrolün önemli bir yeri olması ve bu kapsamda bölgede enerji şirketleri ile varlık göstermesi, Irak'ın petrol ihracatını ciddi ölçüde arttırmıştır. Son dönemdeki yakın işbirliğinin katkıları ile Irak'ın petrol ihracatı, 2007'de sıfırdan 2017'de yıllık 270 milyon varile yükselmiştir. Petrol ihracatında yaşanan bu gelişmede, Irak'ın Suudi Arabistan'dan sonra Çin'in Ortadoğu'daki en büyük ikinci petrol tedarikçisi olması büyük bir önem arz etmiştir. Diğer yandan IMF'nin Irak'ın petrol ihracatı üzerine açıkladığı istatistikler de Çin-Irak arasındaki enerji işbirliğinin Irak'ın ihracatına yapmış olduğu katkıları gösterir niteliktedir. Bu istatistiklere göre, Irak'ın 2003-2018 yılları arası petrolden kazandığı gelir tüm olumsuzluklara rağmen 850 milyar doları aşmış durumdadır. ("IMF Country Report", Iraq, July 2019)

Bahsi geçen istatistiklerde açıkça görülebileceği gibi Çin'in Irak'taki temel politikası enerji üzerine inşa edilmiştir. Bu kapsamda, Basra'ya bağlı el-Fao bölgesinde inşa edilecek petrol rafinerisinin Çinli enerji şirketleri olan PowerChina ve Norinco tarafından inşa edilecek olması, son dönemde Çin'in Irak'ta attığı stratejik adımlardan biri olarak görülebilir. El-Fao'da inşa edilecek rafinerinin anlaşması 2018 yılında yapılırken, rafinerinin günlük 300.000 varil petrol üretim kapasitesine sahip olacağı ve bir petrokimya tesisini içereceği belirtilmiştir.

Yalnızca petrol odaklı bir yatırım stratejisinin yanı sıra, Irak'ın kronik

problemlerinden biri haline gelen elektrik üretimi alanında da Çin'in son derece kritik bir yere sahip olduğu görülmektedir. Çinli şirket Shanghai Electric Group'un Vasit vilayetinde bulunan 'Basit Termik Santrali' Irak'ın elektrik ihtiyacının yüzde 30'unu karşılarken, Bağdat'ın elektrik ihtiyacının yüzde 70'ini karşılamaktadır.

Yalnızca petrol odaklı bir yatırım stratejisinin yanı sıra, Irak'ın kronik problemlerinden biri haline gelen elektrik üretimi alanında da Çin'in son derece kritik bir yere sahip olduğu görülmektedir. Çinli şirket Shanghai Electric Group'un Vasit vilayetinde bulunan 'Basit Termik Santrali' Irak'ın elektrik ihtiyacının yüzde 30'unu karşılarken, Bağdat'ın elektrik ihtiyacının yüzde 70'ini karşılamaktadır.

Çin'in Son Dönem Irak Politikasını Şekillendiren Faktörler

2003 sonrası Irak'ın yaşadığı savaş dönemi, ardından 2014 yılı itibarıyla terör örgütü IŞİD'in Irak'ın üçte birlik kısmında hakimiyet sağlaması ve beraberinde getirdiği yıkımlar, Çin'e Irak'ın yeniden inşasına yönelik faaliyetlerde bulunma fırsatı yaratmıştır. Özellikle Musul gibi Irak'ın kuzeyindeki şehirlerde yaşanan devasa yıkımlar; altyapı sistemlerinin durmasına, petrol üretim faaliyetlerinin azalmasına, tarım sektörünün zarar görmesine ve eğitim gibi sosyal

faaliyetler ile kamu hizmetlerinin aksamasına neden olmuştur. Dolayısıyla Irak'ta ekonomik, sosyal ve diğer birçok alanda yaşanması gereken yeniden inşa sürecinde, Çin'in yatırım ve kredileri bölge yöneticileri için kritik öneme sahiptir. Bu kapsamda Musul Valiliği'nden temmuz ayında yapılan açıklamada Çinli şirketler; petrol, tarım sektörü, konut yapımı ve diğer birçok sektörde yatırım yapmaları için Musul'a davet edilmiştir. Kerkük Vali Vekili Rakan Said el-Cuburi de Çin'in Irak Büyükelçisi ile yaptığı basın toplantısında Kerkük'ün yeniden imarı için Çin yatırımlarına ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Irak'ın pek çok alanda ihtiyaç duyduğu yatırımlar ve Çin kredileri, gelecek dönemde Çin için Irak'ta ekonomik anlamda çok daha etkin bir güç olma fırsatını yaratmaktadır. Nitekim Irak'ın istifa eden Başbakanı Adil Abdülmehdi'nin eylül ayındaki Çin ziyareti ve neticeleri, Irak-Çin arasındaki işbirliğine somut adımlar katmış ve Çin için var olan söz konusu fırsatları pekiştirmiştir.

Çin'in Irak politikasını şekillendiren bir diğer önemli faktör Çin'in 'enerji açlığıdır'. Dünyanın en fazla petrol ithal eden ülkesi konumunda bulunan Çin, 2018 yılında günlük 9,24 milyon varil ham petrol ithal etmiştir. Irak, 2018 verilerine göre Suudi Arabistan'ın ardından 22 milyar dolarlık petrol ihracatı ile Çin'in Ortadoğu'daki en büyük ikinci petrol tedarikçisi konumundadır. Öte yandan Çin'e yaptığı petrol ihracatını en çok arttıran ülkeler arasında ise Irak yedinci sırada bulunmaktadır. Buna göre Irak, 2018 yılında 2017'ye oranla Çin'e %62

oranında daha fazla petrol ihraç etmiştir (Daneil Workman, "Top 15 Crude Oil Suppliers to China", October 2019). Çin-İrak arasındaki tüm bu petrol verileri, Irak'ın enerji temini noktasında Çin için ne kadar stratejik bir ülke olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla böyle bir tabloda Çin'in Ortadoğu politikasını şekillendiren başlıca aktörlerden birinin Irak olduğu savunulabilir.

Irak'taki temel aktörlerden biri olan ABD'nin bölgedeki rolü ve atacağı adımlar da Çin'in Irak politikasındaki belirleyici faktörlerden biri olacaktır. Keza ABD, küresel ölçekte en büyük rakibi olan Çin'in Irak'ta güç kazanmasına sıcak bakmayacak ve artan Çin-İrak ilişkilerini göz önünde bulundurarak bölgedeki çıkarlarını muhafaza etmeyi amaçlayacaktır. Dolayısıyla ABD'nin bu kapsamda bölgede izleyeceği politikaların Çin-İrak ilişkilerinin seyrine önemli ölçüde etki edebileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Adil Abdülmehdi'nin Çin Ziyareti ve Kuşak Yol Projesi

Son dönemde Irak-Çin ilişkilerini yeni bir evreye taşıyabilme potansiyeline sahip önemli gelişme, 29 Kasım'da istifa eden Irak eski Başbakanı Abdülmehdi'nin Çin ziyareti olmuştur. Abdülmehdi'nin eylül ayında yaptığı beş günlük Çin ziyaretinde iki ülke liderleri ilişkilerin geleceğine yönelik mesajlar verilmiştir. Abdülmehdi, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ile görüşmesi sonrası yaptığı açıklamada Irak'ın Kuşak Yol Projesi'ne katılmak için oldukça istekli olduğunu belirterek

"Irak'ın ekonomisini çeşitlendireceğiz, büyük projeleri Çin'e yapacağımız günlük bir milyon varil petrolün geliri ile finanse edeceğiz" ifadelerini kullanmış ve söz konusu ziyareti ekonomi ve güvenlik alanında "Irak için yeni bir başlangıç" olarak nitelendirmiştir.

Abdülmehti'nin Çin ziyareti neticesinde iki ülke arasındaki finans, güvenlik, altyapı, eğitim gibi konularda ortaklığı geliştirmek amacıyla sekiz mutabakat zaptı imzalanmıştır. Söz konusu mutabakatlar kapsamında yüksek kaliteli Çin ürünleri üretmek için Irak'ın beş vilayetinde sanayi bölgelerinin kurulacağı vurgulanmıştır. Ziyaret esnasında Çin tarafından yapılan açıklamalarda ise özellikle petrol ve altyapı noktasında ikili ilişkileri geliştirmeye değinilmiştir. Nitekim Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Irak ile yeni bir başlangıç yaparak ilişkilerini geliştirmek istediklerini belirtmiş; ilişkilerin bilhassa petrol ve altyapı projelerinin hayata geçirilmesi noktasında yoğunlaşacağını vurgulamıştır.

Abdülmehti'nin Çin ziyaretinin önemli noktalarından biri, Irak

tarafından yapılan 'yeni dönem' vurgulamaları olmuştur. Abdülmehti'nin Kuşak Yol Projesi'ne ilk kez bu ölçüde açık desteğini ilan etmesinin ve Irak'ın Çin ile ilişkilerinin yeni boyutlar kazanacağını belirtmesinin gelecek dönemde Çin'in Ortadoğu'daki olası varlığına ilişkin önemli ipuçlarını ortaya koyduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

“
Çin ziyaretinden dönmesinin hemen ardından 1 Ekim itibariyle Bağdat'ta başlayan ve Irak'ın güney vilayetlerine de sıçrayan hükümet karşıtı protestolarla karşı karşıya kalmıştır. Yolsuzluk, işsizlik ve kamu hizmetlerinin eksikliği gibi nedenlerle sokaklara çıkan eylemcilerden yüzlercesi protestolarda hayatını kaybetmiştir.
”

Her ne kadar Çin-Irak ilişkilerine yönelik son Pekin ziyaretinde olumlu mesajlar verilmiş ve bir takım somut adımlar atılmış olsa

da ikili ilişkiler hakkında öngörüler ortaya konulurken mutlaka Irak'ın iç dinamikleri göz önünde tutulmalıdır. Bu noktada bilhassa altı çizilmesi gereken faktör Irak'ın yaşadığı iç istikrarsızlıklardır. Öyle ki Abdülmehti, eylül ayının sonunda Çin ziyaretinden dönmesinin hemen ardından 1 Ekim itibariyle Bağdat'ta başlayan ve Irak'ın güney vilayetlerine de sıçrayan hükümet karşıtı protestolarla karşı karşıya kalmıştır. Yolsuzluk, işsizlik ve kamu hizmetlerinin eksikliği gibi nedenlerle sokaklara çıkan eylemcilerden yüzlercesi protestolarda hayatını kaybetmiştir. Muhalif partilerin bazıları hükümetten desteğini çekmiş ve doğrudan Abdülmehti hükümetinin istifası istenmiştir. Yapılan baskılar neticesinde Abdülmehti, göreve gelmesinden bir yıl sonra istifasını duyurmuştur. Öte yandan terör örgütü IŞİD, her ne kadar 2017'deki operasyonlar neticesinde Irak'taki alan hakimiyetini kaybetmiş olsa da özellikle Irak'ın kuzeyinde halen gücünün önemli bir bölümünü muhafaza etmektedir. Örgüt, Kerkük, Diyala ve Selahattin gibi vilayetlerde hem güvenlik güçlerine hem de sivillere yönelik çok sayıda terör saldırısı gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla, Irak'ın Çin ile ilişkilerinde vurguladığı 'yeni dönem' argümanının uygulanıp uygulanamayacağına cevabı Irak'ın iç istikrarının gidişatında aranmalıdır. Irak'ın, özellikle iç siyasetinde yaşadığı istikrarsızlıklar ve güvenlik alanında içerisinde bulunduğu tablo ile dış politikada Çin'e yönelik ne kadar keskin dönüşümler yapabileceği ciddi soru işaretlerini barındırmaktadır. ■

